

Őr a strázsán

DOBOS LÁSZLÓ: EGY SZÁL INGBEN

Egy minden írással makacsul visszatérő vágyat sóhajt el Dobos László új regényének lapjain: „Jó lenne visszafelé sorolni az emlékeket, félredobni a napok rendjét, a hónapok és az évek szigorú egymásutánját. Szétszakítani idő és tér százféle kötelékét... Dalolva keseregni, füttyögetni a hegyek tetején, bekiáltani a völgyekbe, kocsmák zajába szövődve fittyet hányni császárra, királyra, égi és földi hatalmasságokra: könnyíteni magamban az idő súlyát-nehezékét.” Am a vágy, bármilyen makacs, eddig sohasem teljesülhetett, a történelem erőinek másfajta feszülése kellett volna a valóra váláshoz. Mert hiába tudjuk, hogy lehetnek tájai a földnek, ahol könnyebb a vállalás, játékosan gyermekibb, s ezért talán emberre mértebb az írói feladat; tudva tudjuk azt is, hogy a mi égboltunk alatt mordabbul ütköztek az álmok a valóval. A múltak fájdalomának terhét viseli az író mai sajkásaiban is. Hány és hány hasonló remény hunyt ki a kelet-európai történelmek zord évszázadaiban! Ki ne szeretett volna könnyíteni magában az idő súlyán s nehezekén? Ha tehette volna. Ha saját erkölcsi törvénye nem vonzotta volna a nehezebb vállalás felé. Ez a tartás öröklődött kitörölhetetlenül, ezt viszi tovább irodalmunk fő vonalán a mai író a változott körülményekben, ha népe sorsát, a közösség megszenvedett történelmét akarja az irodalom megőrző, megtartó fénykörébe vonni.

Illyés Gyulától tudjuk, „növeli, ki elfödi a bajt”. A Pozsonyban élő Dobos László is ekként gondolkodik az írói feladról: szembe kell nézni a múlttal — azok helyett is, akik félnek önnön lelkiismereti elszámolnivalóiktól —, nem lehet, nem szabad megrettenni, eltántorolni a büntudatot zengzetes szavakkal palástolók örök érzékenysége miatt. Népek mai őszinte kézfogásának a múltban is keresni kell valamennyi szép mozdulatcsíráját s fájdalmas akadályát. Ez az orvosság! Mondhatná-e ezt valaki több joggal, mint aki a nemzeti-nemzetiségi együttélést a mindennapokban gyakorolja?

Bármilyen jó volna is szétszakítani az idő és tér százféle kötelékét, füttyögetni a hegyek élén, az élet itt mást parancsol, csak a nehezebb választást adhatja: a keserves történelemhez méltón felelősen újraélni mindent. Pontosan, a tényekhez, a változtathatatlan igazságokhoz ragaszkodva. Nincs és nem lehet föloldozás! „Vesztes, háborút vesztett bakák emlékezetét” öröklő népeknek ez adhat biztos támpontokat.

Korunk követeli a megőrző számvetést, korunk hívja elő a mára néző íróból a történelem képeit. Főként a közelmúltét. A régiek, az ősök tegyenek hamisítatlan tanúságot életük, egy nép élete mellett — mondja Dobos László a régény szövegébe szőtt invokációban. Ne a sebeknél időzzenek — kéri őket —, mert átléphet fejünk, maiak feje fölött az idő, elszigetelődhetünk. „Messzebbre kell tekintenünk, a napok tetejéről kell néznünk a távolságot.” Ez utóbbit a nemzetiségi élmények kimondójaként mintha Balogh Edgárral mondaná együtt: „Mindennek össze kell játszania ahhoz, hogy... megtalálja magát ez a nemzetiség. El ne szigetelődjék, el ne haljon, el ne vándoroljon, szembe ne kerüljön a haladással.” Hinni az önújraterepítésben csak így lehet.

Különös, hogy második regénye, a *Földönfutók* után egyik kritikusa azzal vádolta Dobost: „... igyekeznek elkerülni, hogy a kényes nemzetiségi konfliktusokat élesen, nyers valóságukban ábrázolja, ilyenkor is költői általánosításokhoz, filozófiai igazságokhoz folyamodik”. Ma már tudjuk, Fábry Zoltán akkor is tudta, már az első regény, a *Messze voltak a csillagok* után leírta, hogy épp a témafelvető bátorságot, az emberi feledékenységre bűnére szót találó írói erélyt, „a legszemélyesebb, összerán-colt homlokú” ügyet kell tisztelnünk Dobos László műveiben. A költészet nem téveszthető össze valamiféle bajkerülő filozófuskodással. A metafora többet, igazabban mondhat, mint a nyers vezércikk, s az írónak az se lehet feladata, hogy a hiányzó történelmi tanulmányokat megírja. A maga nyelvén szól, a maga cselekvő emberiségével. Dobos László eddigi három regénye ebben a szándékban és *jellemben* (Németh László szava) azonos. Sütő Tamásit illető gondolatával: az egyetemes létben egy sajátos nemzetiségi lét boltozatának fenntartó szolgálatát vállalja — „a szociális igazság ábeli zászlajával a kezében”.

Az új regény, az *Egy szál ingben* csaknem egy évtized feszült csöndjét törte meg. Hosszú idő, akár egy életmű végső szakadéka is lehetne, ha az íróban nem élne olyan erősen a hit, az elhivatottság tudata, hogy neki is szólnia kell népéről és a folyók fényes csikjai közé zárt szülőföldről, az idő e népeket egybeolvasztó kohójáról. Tanúságtétellel — tanulságképpen. Ezt várja ma a bölcsőhely: a szeretet, a hovatartozás megvallásán túl a tudomásulvételt s a józan cselekvést.

Sokan mondják, Doba Gyula meg is írta, a szlovákiai magyarságnak két sorsmeghatározó élménye volt: az egyik az 1918-as „államfordulat”, a másik az 1945-ös „jogfosztottság”. A megélt keservek tragikus levertségében kellett várni, hátha jobbra fordul az idő. Voltak pillanatok — korabeli újságok őrzik a szavak, gondolatok bicsaklását — amelyekben a simogatásra jobban termett kéz a gyengébben, a kisebbségben levőn gyakorolta a gorombaságot. A háború zavarát továbbörökítve azt hívén: ez a történelmi jog és igazság. Nem véletlen, hogy a nemzetiség írószószólója a szocializmus égboltja alatt csak a kisebbségi humánus jegyében gondolkodhat: nemzetiségre való tekintet nélkül kell hinnie a megmaradás emberi jogában. A kétkeziek nemzetközisége mondatja ezt vele. Csak így válaszolhat a történelem kérdéseire. És az sem véletlen, hogy figyelme újra és újra az idézett dátumokhoz fordul. Sütő András képeivel: Lóthnak megtilthatta az Úr, hogy visszapillantson, nekünk azonban létkényszer, ha a jövőt nem csak vélt alapokra akarjuk építeni.

Dobos László korábbi két regényében sok mindennel szembenézett már a közel-múlt történelméből, sorra vette háborús elszámolnivalóinkat s az 1945—48 közötti idő hullámlásait. Most is — a legújabb kötetben is — régebbi gondolatát folytatja azzal a jól látható szándékkal, hogy a művek belső egymásra épüléséből a szlovákiai magyarság életének hiteles eposza kerekedjen.

1918-hoz fordul vissza az írói emlékezet, s végigpásztazza az utána következő évtizedeket, annál erősebben ontva a fényt, minél nagyobb a távolság homálya. Dobos László emlékezik. Nemzedékek emlékeit mondja arról a korszakról, amely újra és újra pusztító hullámokat zúdított erre a földre, olyanokat, mint a kötetkezdő és -záró árvíz, amely „egy csonka lábú, rogyant világot” hagyott maga mögött. Háborúk és forradalmak váltakoztak, országfők képei a falakon, határokat sodort ide-oda a szél, s gyakorta cserélődtek a lelkek. Az egy nyelvet beszélők legszűkebb közösségében, a családban is sokfelé vittek az utak. A hatalomváltásokkal mündert, s fiának nyelvet váltó Kormoskendi, a porkoláb, útja csak a temető végső békéjében találkozhatott a faluépítő Kőműves Kelemenével. Elfogyott a születés öröme s maradt a halál számvetése. Daloljunk! — mondták olykor, hadd törje legalább nóta vagy zsoldár a csöndet, de sohasem tartott olyan soká a mulatság, hogy a gyerek is a dalhoz igazíthatta volna a száját, a tánchoz illeszthette volna a lábát. A múlt, a fájdalom, a sorsok keserű bizonytalansága fogódzott az ének hangjaiba. Fel-felszakadt itt-ott a dal, hogy fogva tartsa a fogyó életet, vagy hogy kidalolja a törékeny történelmi örömeiket, de előbb-utóbb mindig foszlányokra szakadt. Új éneket követelt az idő.

Alig akadt, aki jó szót elegyítsen az emberek életébe. A más-más színű lobogók gyújtotta érzelmek áramában *kettő* maradt ugyanaz: a munka vakulásig és a korgó gyomor. Ide még a hitleri örület elől Magyarország felé menekülő lengyel katona is csak hozni tudott, ha egyebet nem, a vigaszt, hogy két haza van: az egyik, amelyet a térkép jelöl, a másik pedig belül a szívben. És a szívbeli mindig erősebb.

Dobos László hangja itt, az otthoni sorsok elmondásában melegszik vallomásossá. Olykor mintha a vers érzelmi magasába csapna fel az írói szenvedély. Ebben is hú maradt önmagához, a hangot és jórészt a korábban megtalált regényformát is megőrizte. Akárcsak legelőször, a *Messze voltak a csillagokban*, most szintén egy rövidre fogott kerettörténetbe ágyazza a lényegi történet két szálát, pontosabban a két idő-síkban játszódó emlékfolyamatot. Az egyik szál Ariadné fonalaként a szülőföldre vezet vissza, a másik a mai városi forgatagban gombolyodik. A szülőföld szála feszül erősebben.

Dobos László a kezdettől kedvelt énformát fejlesztette most tovább, a modern regény legvakmerőbb időváltásaiban is megőrizve az írói szemlélet egységét. Monológ? Csak részben. Különösen a szülőföld történeteiben: ahány élet, annyi testi-lelki valóság, annyi belülről ábrázolt teljes ember. De az író valóban mindig jelen van, szava belefönnyel a másokéba, sorsa egy azokéval, akikhez figyelmével közelhajol.

Fábrý Zoltán után könnyű újra felfedezni e hangvétel líraiságát. A *Messze voltak a csillagokban* megjelenésekor írta: Dobosé „...keserű, tépő, önmarcangoló, dohogóan kijózanodó és józanító lírai realizmus, amelynek alján azonban ott van a nagy szolidaritás: az önvívódás mindig sok ezer ember gyöttrődésének lesz az alapmodellje”. *Szolidaritás-realizmus* — mondta —, a dobogó szívhez hasonlítható kollektív ütemű, de ugyanakkor agyat is mozgósító emberség. Ahol levett — így van ez az életmű mostani lapjain is —, ahol rezignált, ott is az a „pozitív pesszimizmus” működik, amelyet Fábrý Zoltán *éberségfunkciónak* nevezett.

A hitét a szocializmusnak adó író lírája ez, nem a festett vérzése, a csinált fájdalomé. Amúgy se biztos, hogy „annak van a legnagyobb fájdalma, aki a leghangosabban jajgat”. Inkább valami tompa sajgás van az életre keltett ősök mondatai mögött, az a szorongás, amely a császárok, apostoli királyok és kormányfők nagyhatalmi játéka nyomán lett úrrá egykor ezen a tájon. Aki magyarnak, csehnek, szlováknak született, nem pedig ellenségnek, csak gyanúval pillanthatott a másikra. Kinek-kinek saját bőrén kellett tapasztalnia, hogy „embert ölni félelemkeltéssel is lehet”. Ez a paraszti világ a mozdulatlan-ságot, a szótlanságot szükségként és törvényként örökölte. „Így tanultak védekezni, egy helyben maradni és keveset beszélni, hogy ne változzék a világ, mert minden elmozdulás, minden változás veszély és életek ellensége.” Ady szétszóródás-víziója villámlik a sorok közé. Láthatatlan kezek rázzák a rostát, s hullunk-hullunk az időből...

Meditatív típusú író — mondta Dobosról Turczel Lajos, s alighanem erre gondolhatott, arra, hogy a félmúlt történelmi képeinek idézésével egy még általánosabbat, örök emberit tud végiggondolni: népek ocsúhullásával egybevetíteni a születés és halál között rázódo életek kálváriáját.

Korok emberpróbáló feladatait sorolja a regény: nem válni földönfutóvá, két lábbal állni a földön, hiszen „otthonában erősebb az ember”. De ott van a kétség is: milyen ember nőhet ki egy olyan népből, amely úgy megtanult túrni, hogy talán egy emberöltő is elmúlik, mire elordítja magát a fájdalomtól. Választ csak azoknak az élete adhat — ez az írói hit —, akik egy szál ingben vállalták a proféták sorsát, s vérüket adták a biztos reményért, hogy „egyszer úgyszólván kivilágosodik”. A forgószélben is helyükön álló kommunisták, a népből jöttek, az otthonba beleszületettek szava kiáltja ki a történelmi igazságot: „Én a forradalomnak adtam magamat. Másféle világ csak az én testemből szülehet... meg a hozzánk hasonlókéből... Ha nem így lesz, hazugság csirázik a talpuk alatt.” Ők azok, akik az úri világban is tisztán tudják, hogy a szocializmus nem a nagy szavak vására, hanem a legszebb remények teljesülése. Ez ad erkölcsi fedezetet a figyelmeztetéshez, hogy felelős ember sohase tekintse ezt a mai itteni világot a „kis érzések és a nagy élvezetek világának”. Csak

a történelemszabta legmagasabb rendű közösségi igény birtokában teremtheti meg ki-ki önmaga számára is a népek-nemzetiségek törvényszerű együttélésében az eszméink szintjéhez igazodó emberi formát. S itt már az emlékezés másik szálát bogozzuk: az új lakónegyed egyik betonházában a véletlenül összekerült értelmiségi társaság a mai mindennapok törvényeit éli. Hozzájuk vezetnek a múltból az utak a más-más ajkú ősök sorsa felől. Nekik kell életük parancsaként tudni, hogy eszményi csak az lehet, ha minden helyzetben megőrzi az egyenrangú összetartozás, az egymás általi gazdagodás tudatát, miként az árvízben, ahol a pusztító hullámokkal viaskodók feje fölött cseh, szlovák és magyar szavakat kever az éjszaka...

Dobos László itt kevésbé bánik gazdaságosan az eszközökkel, fölös részletezésekkel lassítja a tempót, s bár folyton jelen van a cselekményben, mintha mégis nagyobb volna a távolságtartás, mint az emlékek másik területén. Úgy látszik, a jelen tömörebb kimondásához kevés még a távlat. Azonban így is a nemzetiségi magyarság öntudatának, jövőt szolgáló magatartás-lehetőségeinek egyik legszebb megfogalmazását adja egy modern társadalmi regény keretei között.

A *Messze voltak a csillagok* Fábry Zoltán kitüntetető figyelmére volt érdemes, hiszen a hasonló indítást érezhette meg benne; a *Földönfutók* a szlovákiai magyar regényirodalom csúcsait hódította meg, s az *Egy szál ingben* bizonyította, hogy a meghódítottaknál magasabb csúcsok is vannak. Hitünk szerint a szlovákiai magyarság egyik legjobb regénye ez. Duba Gyula vagy Rácz Olivér kötetei mellé tesz újabb értékeket. Az életmű szerves fejlődése jót ígér a jövőre, nemcsak a szűkebb pátria, hanem az egyetemes magyar irodalom számára. (*Madách, 1976.*)

PÁLFY G. ISTVÁN

„Függeszük szemünk ő arcukra!”

KIRÁLY LÁSZLÓ: SÉTALOVAGLÁS

A *Vadásztánctól a Sétalovaglásig* — ez az az út, amelyet Király László költészete bejárt, első s legutóbbi kötetének címét kölcsönözve. S a címekre, azok jelentéskülönbségeire való hivatkozás nem játszadozás a szavakkal, nem erőszakolt kérés az analógiáknak, párhuzamoknak. Király László azok közé a költők közé tartozik, akik még hisznek a szavak jelentésében, a mondat kifejezőerejében; nem a nyelvet teszik meg legfőbb témájuknak, a jel és jelentés összefüggésein gyötrődve, az elkoptatott, közhelyes kifejezések ismétlésétől félve, az újat mondani, újszerűen fogalmazni nem tudás kínzó élményét megvallva. A *Sétalovaglás* szerzője nem fél a semmitmondástól, mert fontos mondanivalója van. Mert a történelem, és benne az ember, jelenével s múltjával, kiállásával s próbáknak kitettségével jobban izgatja, mint a szemantika vagy a szemiotika kérdései. Nem mond ennek ellent, mi több: ezt erősíti *A dolgok arca XXV.* részének hasonlata a nyelvről mint ketrecről, mint bilincsről. Király László nem akar elmenni a végső állapothoz, az írás nullfokához, a hallgatás csöndjéhez. Riasztja a csönd, még ha tudja is: elárulhatja a beszéd, a titkok kimondása. Nem azért nevezi azonban kétszínűnek a szót, mert az az olvasónak mást közvetíthet, mint amivel a költő elindította. Nem a fogalmaknak a valóságtól való eltávolodása szüli e kétszínűséget. Arról az Illyés Gyula megfogalmazta kettősségről van itt szó, melyet a rettenet feloldásának kínja és öröme okoz. „Megkorbácsol és nyugalomra int” — fejezi ki a *November vége* az alkotáslélektani, egyzersmind általános pszichológiai tételt. Erre üt rá, ezt erősíti föl a „Ha kinek hangja van, ordítson, mire tartja?!” — egyértelművé téve, hogy kiordítható, világgá kiált-